

Milliyet

Yakın Tarihiniz

YÜZYILIMIZIN BÜYÜK SUİKASTLERİ

PORTRELER

Türk dili ve edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalar, onu büyük bir saygınlığa kavuşturmuştu. Ancak daha sonra girdiği siyaset hayatında, dışişleri bakanlığına kadar yükselmesine rağmen, bilim adamı olarak kazandığı başarıya ulaşamadı.

1890'da İstanbul'da doğdu ve Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra, edebiyat, tarih ve felsefe üzerinde çalışmaya başladı. Servet-i Fünun'da yazılar yazdı, o zamanki Darülfünun'da müderris oldu.

1915'te İslâm Eserleri ve Millî incelemeler Enstitüsü'nü kuracak, 1918'de "İlk Mutasavvıflar" adlı eserini yayınlayacaktır. Bu suretle, Ahmet Yesevi'den Yunus Emre'ye uzanan Türk kültür çizgisini oluşturunuyordu.

1924'te Maarif Vekâleti müsteşarlığı yaptı, Türkiyat Enstitüsü'nü kurdu. Çe-

şitli uluslararası Türkoloji kuruluşları ile geniş işbirliği içinde bulunacak, ordinaryüs profesörlüğe getirilecek ve 1933'te Edebiyat Fakültesi dekanı olacaktır. 1934'te Kars milletvekili olarak TBMM'ye girer.

Daha sonra onu, Demokrat Parti'nin kuruluşunu başlatan "4'lü Takrir" in altındaki imza sahipleri arasında görürüz. Böylece 1950 yılında, 1. Menderes hükümetinde Dışişleri Bakanı olur, 1956-57 arasında da devlet bakanlığına getirilir.

1957'de DP ile anlaşmazlığa düşüp, partiden istifa etmiştir. 1960'tan sonra "Yeni Demokrat Partisi"ni kurdu. Fakat ilgi toplamayan bu parti, amblemi olan "kırat"ı AP'ye devrederek tarihe kavuştu.

Bu ünlü bilim ve politika adamı, 1966'da İstanbul'da ölmüştür.

DEMOKRAT PARTİ

7 ocak 1946'da kurulmuş, 1960 yılı ekim ayında kapatılmıştır. Partinin kuruluşu, başlarında Celal Bayar'ın bulunduğu 4 CHP milletvekilinin verdiği 1945 haziranındaki önergeye dayanır. Önerge, CHP'de liberalleşme istiyordu. Bunun reddedilmesi üzerine, Bayar eylül sonunda milletvekilliğinden ve CHP'den istifa edecektir. Bu arada 18 temmuz 1945'te Nuri Demirağ, Millî Kalkınma Partisi'ni kurar. 7 Ocak 1946 günü kurulan DP ilk defa 21 temmuz 1946'da seçime girecek, 14 mayıs 1950'de ise iktidar olacaktır.

Bir önceki portre:
Elefterios Venizelos

Elâ Cemil

-
- 11 HAZİRAN 1913 ● **Sadrazam Mahmut Sevket Paşa'nın öldürülmesi**
- 28 HAZİRAN 1914 ● **Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinand'ın öldürülmesi**
- 31 TEMMUZ 1914 ● **Fransız sosyalistlerinden Jean Jaures'in öldürülmesi**
- 15 MART 1921 ● **Eski sadrazamlardan Talât Paşa'nın öldürülmesi**
- 22 TEMMUZ 1922 ● **İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden Cemal Paşa'nın öldürülmesi**
- 9 EKİM 1934 ● **Yugoslav Kralı Aleksandr'ın öldürülmesi**
- 6 MAYIS 1932 ● **Fransız Cumhurbaşkanı Doumer'in öldürülmesi**
- 25 MAYIS 1940 ● **Sovyet devriminin liderlerinden Troçki'nin öldürülmesi**
- 30 OCAK 1948 ● **Hintli lider Gandhi'nin öldürülmesi**
- OCAK 1961 ● **Kongo Başbakanı Lumumba'nın öldürülmesi**
- 22 KASIM 1963 ● **ABD Başkanı Kennedy'nin öldürülmesi**
- MART 1964 ● **Amerikalı zenci lider Malcolm-X'in öldürülmesi**
- 4 NİSAN 1968 ● **Zenci hakları savunucularından Martin Luther King'in öldürülmesi**
- 25 MAYIS 1974 ● **Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın öldürülmesi**
- 9 MAYIS 1979 ● **İtalyan politikacı Aldo Moro'nun öldürülmesi**
- 30 AĞUSTOS 1979 ● **İngiliz Kraliyet Ailesinden Lord Mauntbatten'in öldürülmesi**
- 27 EKİM 1979 ● **Güney Kore Devlet Başkanı Park Chung Hee'nin öldürülmesi**
- 29 MAYIS 1981 ● **Bangladeş Devlet Başkanı Mucibürrahman'ın öldürülmesi**
- 6 EKİM 1981 ● **Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın öldürülmesi**

Jean Jaures

1859'da Castre'de doğdu. Genç yaşta milletvekili seçilerek Fransız Sosyalist Partisi'ne girdi. Ünlü yazar Emile Zola ile birlikte Dreyfus olayına katıldı. 1902'den başlayarak, Fransız Meclisi'nde Sosyalistler'in liderliğini yaptı. 1904'de ünlü L'Humanite gazetesini kurdu, Avrupa'nın en usta hatiplerinden biri olarak ön kazandı. Sosyalistliğinin yanı sıra büyük bir barışseverdi. Ölümü de bu yüzden, Birinci Dünya Savaşı'na karşı başlattığı kampanya nedeniyle oldu. 31 temmuz 1914'de Paris'te uğradığı bir saldırı sonucu hayatını kaybetti.

Talat Paşa

İttihat ve Terakki'nin İçişleri Bakanı ve Sadrazamı olan Talat Paşa, Tiflis'te öldürüldü. Posta idaresinde telgraf memuruyken politikaya giren Talat Paşa, Babiali baskınıni düzenleyenler arasında yer aldı. Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinde İçişleri, Posta ve Telgraf Bakanlığı yaptı. Said Halim Paşa'nın istifasından sonra sadrazam oldu. Savaşta yenilgiden sonra yurt dışına çıktı. Sogomon Tayleryan adlı bir Ermeni komitacısı tarafından öldürüldüğünde 47 yaşındaydı.

Cemal Paşa

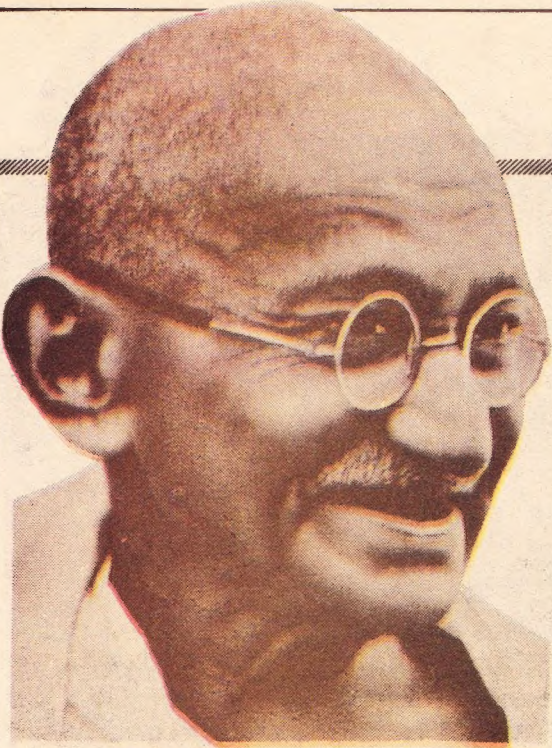
İttihat ve Terakki'nin kurucularından Cemal Paşa, 1914'te Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasından sonra, rütbesi paşalığa yükseltilerek önce Nafia, sonra da Bahriye nazırlıklarına atandı. "Kanal Harekâtı" olarak bilinen Suriye ve Mısır'daki çarpışmalarda başarılı olamadı. Savaş kaybedilince Almanya'ya gitti. Rusya ve Afganistan'daki esir Türk subaylarıyla yeni bir ordu kurmaya çalışırken, Tiflis'te bir Ermeni komitacısı tarafından öldürüldü.

Leo Troçki

Sovyet devriminin önderlerinden olan Troçki, 1879'da doğdu. Genç yaşta politika ile ilgilenmeye başladı, gençlik yılları hapisler ve sürgünlerle geçti. Lenin'le birlikte, 1917 devriminin hazırlayıcılarındandır. Devrimden sonra uzun yıllar Dışişleri Halk Komiserliği görevinde bulundu. Lenin'in yerine geçen Stalin tarafından yurt dışına çıkartıldı, aralarında Türkiye de olmak üzere çok sayıda ülkede sürgün olarak yaşadı. 20 ağustos 1940'da, Meksika'daki evinde Stalin'in ajanlarından olduğu sanılan J. Mornard tarafından ağır şekilde yaralandı, ertesi gün öldü.

Mahatma Gandhi

HİNDİSTAN'ın ulusal ve dinî lideri Gandhi, 1869'da doğdu. Londra'da hukuk öğrenimini yaptıktan sonra bütün çalışmalarını Hindistan'ın bağımsızlığına verdi. Birçok kez tutuklandı, hapse atıldı. Seneler süren çalışmalar sonunda 15 Ağustos 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını elde etmeyi başardı. Yaptığı açlık grevleri ile tanınan Gandhi, 30 Ocak 1948'de gerici bir Brahman tarafından uğradığı suikast sonucu öldü.

Patrice Lumumba

Kongo milliyetçi hareketinin başkanıydı. Ülkesinin bağımsızlığından sonra eski Belçika Kongosu Başbakanı oldu. Karşılaştığı büyük muhalefet sonucu Başkan Kasavubu tarafından görevinden alındı, tutuklanarak 1961 ocağında Katanga'da öldürüldü. 1966'da Kongo'nun ulusal kahramanı ilan edildi.

John F. Kennedy

22 kasım 1963 günü Dallas'ta öldürülen Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Kennedy, Harvard Üniversitesi'ni bitirdikten sonra Deniz Kuvvetleri'ne katıldı. 1946'da Temsilciler Meclisi'ne girdi, altı yıl sonra senatör oldu. 1960'da başkan seçildiğinde, Amerika'nın ilk Katolik Başkanı oluyordu. Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı politika ile sorunlara tam bir çözüm getiremediyse de, bazı konularda başarılıydı. 49 yaşında iken öldürüldüğünde, arkasında nedenleri bugüne kadar çözümlenememiş bir suikast bırakıyordu.

**Kral
Faysal**

ŞUUDİ Arabistan Kralı Faysal, tahta geçtikten sonra, İsrail'e karşı Arap ülkelerince sert bir politika izlenmesi görüşünü savunanların liderlerindendi. Ülkesinin petrol gelirlerini artırıcı çalışmalarının yanında, petrol fiyatlarının çok yükselmesini önleyici bir tutum izledi. 25 Mayıs 1974'te, kraliyet ailesinden bir kişinin yaptığı suikast sonucu hayatını kaybetti.

Martin Luther King

AMERİKALI zenci rahip King, 1929'da doğdu. İlahiyat konusunda doktora yaptı. 1955'te düzenlediği "Otobüs Boykotu" geniş yankılar uyandırdı ve sonuçta Yüksek Mahkeme'den kamuya ait araçlarda ırk ayrımına son verilmesi hakkında bir karar çıkartmayı başardı. Zencilerin medenî yaşamda beyazlarla eşit haklar elde etmeleri için başlatılan çalışmaların öncülüğünü yapan King, 1964 Nobel Barış Ödülü'nü aldı. 4 Nisan 1968'de, Memphis'te düzenlenen bir açık hava toplantısında uğradığı suikast sonucu öldü.

Malcolm-X

1925'de doğan Malcolm X, hapislerle geçen maceralı bir gençlikten sonra, Amerika sınırları içerisinde bağımsız bir zenci cumhuriyetinin kurulması için çalıştı. Black Muslims (Siyah Müslümanlar) örgütüne girdi. Diğer zenci liderlerle arasının açılması üzerine, Afrika-Amerika Birliği Teşkilatı'nı kurdu. Afrika ve Orta Doğu'ya yaptığı gezilerinde Mekke'ye de giderek hacı oldu. 1964 martında, New York'ta öldürüldü.

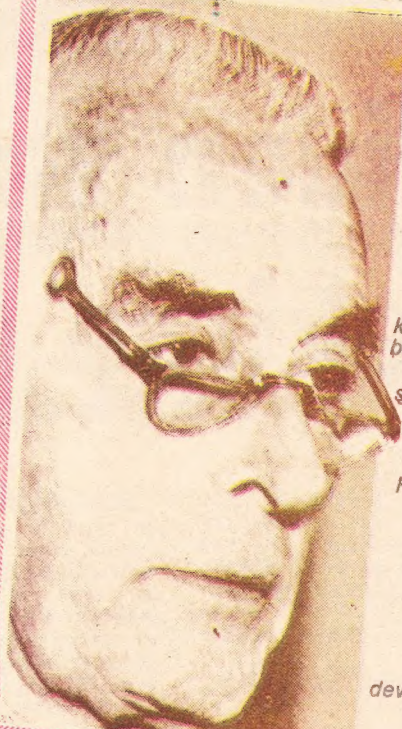
YÜZYILIMIZIN BÜYÜK SUİKASTLARI

**Aldo
Moro**

23 Eylül 1916'da doğan Aldo Moro, hukuk profesörüydü. Hristiyan Demokrat Partisi'nden milletvekili olduktan sonra birçok kez bakanlıklarda bulundu ve başbakanlık yaptı. Ana Muhalefet Partisi lideriyken İtalyan terör örgütlerinden Kızıl Tugaylar'ca kaçırıldı. 55 gün süren arama çalışmaları sonuç vermedi ve 9 Mayıs 1979'da bu örgüt tarafından öldürüldü. Cesedi Roma yakınlarında bir arabanın bagajında bulundu.

Lord Mountbatten

İngiliz kraliyet ailesinden olan Mountbatten, İkinci Dünya Savaşı sırasında deniz kuvvetlerinde çok başarılar kazandı. En son görevi savunma kurmay heyetli başkanlığıydı. Savaş sonunda Hindistan Genel Valiliği'ne getirildi. Bu görevdeyken, Hindistan ve Pakistan'ın İngiltere'den ayrılarak bağımsız devletler olmaları için gerekli anlaşmaları hazırladı. 1963'te kendi adıyla anılan savunma planını hükümete kabul ettirdi. 1979 ağustosunda Kuzey İrlandalı teröristler tarafından özel yatının havaya uçurulması şeklinde meydana gelen bir suikaste öldüğünde, 79 yaşındaydı.

**Enver
Sedat**

Nasır'ın ölümünden sonra Mısır Devlet başkanlığına seçilen Sedat, önceleri İsrail ile savaşa varan sert bir politika izlemesine karşın, sonraları ABD Başkanı Carter'ın arabuluculuğu ile, İsrail Başbakanı Begin'le Camp David Anlaşması'nı imzalayarak Arap-İsrail yakınlaşmasında ilk adımı attı. Bu anlaşmadan sonra tüm Arap ülkelerini karşısına alan Sedat, 6 ekim 1981 günü bir töreni izlerken kendi ordusunun askerlerince öldürüldüğünde dünyanın adından en çok bahsettiği liderlerden di.

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

ERGİN ÜNAL

Yeniden savaş gerekirse ne olacaktı?..

- *Maliye'nin kasasında para var mıydı?*
- *Eldeki araç-gereç yeterli miydi?*
- *Askerin büyük bölümü terhis edilmişti*
- *Bütün yurttta «savaş bitti» havası egemendi*

LOZAN üzerinde belirmeye başlayan kara bulutlar, Meclis'i daha dikkatli olmaya sevk ediyordu. Bu nedenle para ve askerî durumun da gözden geçirilmesi gerekiyordu.

Yeniden savaş hali söz konusu olursa, imkânlar neydi?...

Maliyenin kasasındaki para askerî araç ve gereç durumu yeterli miydi?...

Askerin büyük bölümü terhis edilmişti, yeniden nasıl derlenip toparlanacaktı?

En önemlisi, bütün yurttta "savaş bitti" havası egemen olmuştu. Millet yorgun, bitkin ve yoksuldu.

İşte, bu düşüncelerle milletvekillerinin büyük bir bölümü, Millî Savunma ve Maliye bakanlarının Meclis'i aydınlatmasını istediler. Her şey tüm açıklığıyla bilinmeli, karar ona göre alınmalıydı.

«ORDU SAĞLAMDIR»

Millî savunma bakanı Kâzım Paşa, Meclis'in gizli toplantısında "şöylediklerinin sır olarak saklanması" isteyerek, şu konuşmayı yaptı:

"Ordumuzun taarruzdan evvelki kuvveti ne ise, bugün ondan geri değildir. Hatta daha sağlamdır. Yunan'dan sağlamış olduğumuz araç ve gereçlerle ordumuzun, taarruzdan evvelki kuvvetini takviye etmişizdir. Ateş kuvveti, silah kuvveti daha da gelişmiştir. Hareket kabiliyeti de daha iyidir. Bunu emniyetle arz ediyorum.

Bu durum bilindikten sonra, ordumuz ne yapabilir gibi, bir soru ortaya atılırsa, buna vereceğimiz cevap tabii kesin olamaz. Çünkü, harekât planları, her türlü ihtimal dikkate alınarak yapılır. Meselâ, Yunanlılarla Trakya'da savaşırsak şu suretle, Anadolu'da savaşırsak şu suretle, Musul'da İngilizlerle yahut iki devletle savaşırsak şu şekilde harekât olunur, diye Genelkurmay planları hazırlar. Bunların hepsi hazırır."

**Millî Savunma Bakanı
Kâzım Paşa: «Yunanlılarla
Trakya'da savaşırsak şu
suretle, Anadolu'da
savaşırsak şu suretle,
Musul'da İngilizler'le
yahut iki devletle
savaşırsak şu suretle
hareket olunur, diye
Genelkurmay planları hazır
Bunların hepsi hazırır»**

Birçok milletvekili Millî Savunma Bakanı'nın konuşmasını keserek "Yeter Paşam, durumu öğrendik" dediler. Karahisar milletvekili Mehmet Sükrü Bey ise, "Mudanya sözleşmesi gereğince müttefik devletlerin hepsi ile savaşmak durumu ortaya çıkarsa, bu durum dikkate alınıp ordu hazırlanmış mıdır?" sorusunu yöneltti.

Kâzım Paşa, bu soruya karşılık, "Her türlü durumun göz önüne alındığını" bildirdi.

Mersin milletvekili Selahattin Bey de, "Savaş olursa ne kazanır, ne kaybederiz?" dedi. Kâzım Paşa'nın buna cevabı kısa ve kesin oldu:

"Savaşı kazanırsak, her şeyi kazanmış oluruz."

«SİZ OTOMOBİLDE KEYFİNİZDEYKEN...»

Bu arada, Erzurum milletvekili Salih Efendi Meclis'te hemen herkesi şaşırtan sözler sarfetti. Salih Efendi Millî Savunma Bakanı'na çatı, şöyle konuştu:

"Paşa hazretleri, size teslim edilen bu Türk evlâtları, yüz sene daha savaşsanız, peşinizden gelecektir. Bunları çeşitli hizmetlerde kullandıktan sonra terhis ettiniz, süründürdünüz, çıplak bıraktınız. Bunları bir daha nasıl toparlayıp, nasıl isteyeceksiniz?"

Kütahya milletvekili Ragıp Bey, oturduğu yerden "Bu da soru mu yanı?" diye bağırды. Salih Efendi, "Evet sorudur. Bunun manasını sen

Karesi Milletvekili Basri Bey, "Fransızlara karşı fedakârlıkta bulunulursa, Çingeneler bile Türkiye'den bir şeyler koparmaya çalışacaklarını" öne sürdü

anlamazsın. Ruhu söndürdünüz, terhis ettiniz, şimdi ne yapacaksınız diyorum" dedi, şunları ekledi:

"Paşam, buyurdunuz ki, çarık giyeceğiz, kuru ekmek yiyeceğiz, fakat bu işi halledeceğiz. Fakat siz otomobillerde keyfinizdeyken, diğeri çarığı da kaybetmiştir. Bu böyledir. Bunlar zapta geçsin."

Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa, bu sözler karşısında hayretini gizlemedi. Gerçekten sıkıntılı yıllar geçirilmişti. Ama bu bir zümreye maledilemezdi, topyekûn bir millete aitti. Hele hele orduya tahsis edilen otomobiller, kır gezintilerinde ve "piknik"lerde kullanılmamıştı. Kâzım Paşa'nın kaşları çatılmıştı, ancak, bu kritik dönemde kimsenin kalbini kırmak istemiyordu, tok bir sesle, "Yüce Meclis yaptığı kadroda, kolorduya otomobil vermiştir. Alay komutanı araba ile gidecektir.

Araba deyiniz arabaya binsin, yürü deyin, yürüsün" demekle yetindi.

ISRAFA GİTMİYELİM

Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey de yaptığı konuşmada, "Barış değil, harp halinin devam ettiğini, sadece mermi kullanılmadığını, Anadolu'yu kurtaran ordunun aynen muhafaza edildiğini" söyledi, şöyle devam etti:

"Şerefli bir barışı, Misak-ı Milli'yi temin edecek bir barışı, canla başla arzu ederiz. Olmadığı takdirde zaten Maliye bakanınız ordunun İzmir'e girdiği günden bugüne kadar, daîma savaşı göz önünde tutmuştur. Ancak, yine tasarruf, yine ehemmi mühime tercih lâzım-

dır. Samimiyetimi bağışlayın, son aylarda israfa gidiyoruz, gitmeyelim. Kati surette barışa kavuşacağımız güne kadar, bir yıl önceki zihniyetle hareket edelim. Ancak, bugün elimiz bağlanmış, ümitsiz, borçlu kapıyı çalmış değildir."

Daha sonra Kırşehir milletvekili Müfit Efendi söz aldı. Meclis'in kuruluşundan bu yana aynı amacı muhafaza ettiğini, bunun da "Misak-ı Milli" olduğunu belirtti. "Misak-ı Milli'den vazgeçecek miyiz, vazgeçmeyecek miyiz? Bundan vazgeçilmediğine göre hükümetin verdiği cevap doğrudur. Onaylayacağız, yürüyeceğiz, Allah'ın inayetiyle kazanacağız. Ancak hükümetten rica edelim ki, bu kararı bize onaylattıktan sonra, tekrar bundan dönmessin" dedi.

İPİNİ BOYNUNA KOYARIZ

Lazistan milletvekili Necati Bey, "Misak-ı Milli'yi hiçbir şeyimiz olmadan çizmişizdir ve ona sahip ve sadıkız" dedi, sözlerini şöyle sürdürdü:

**Erzurum milletvekili
Salih Efendi, Millî Savunma
Bakanı'na çatıyordu:
«Paşa Hazretleri, size
teslim edilen Türk
evlâtlarını çeşitli hizmetlerde
kullandıktan sonra terhis
ettiniz, süründürdünüz,
çırılçıplak bıraktınız.
Bunları bir daha nasıl
toplayıp nasıl
isteyeceksiniz?»**

"—Efendiler, süngünün kazandığını sulh masası kazanamaz. Bizim muzaferiyetimizi tesbit edecek şey süngüdür, başka nokta yoktur. Onların bizden istedikleri şeyler, varlığımızı ve bağımsızlığımızı ihlâl ediyor. Bugün onlara istediklerini veriniz, yine razı olmayacaklardır. Verilecek şeyler onların gözlerini doyurmaz. Bunun için, onlara yüksekten cevap verilmesi lâzımdır. Bakanlar Kurulu'na tebrik ederim. Gayet güzel karar vermiştir. Hangi

bakanlar kurulu sonradan bize gelecek ve biz, Misak-ı Milli'nin şu maddesinden vazgeçeceğiz diyecektir? Öyle bakanlar kurulunun ilk önce biz ipini boynuna koyacağız. Hangi delege heyetidir ki, buraya gelip, biz Misak-ı Milli'den şunu feda ediyoruz diyebilecek? Öyle delege heyeti ilk kurşunu bizden yiyecektir."

SİNİRLERİMİZE HÂKİM OLALIM

Karesi milletvekili Basri Bey, "Fransızlara karşı fedakârlıkta bulunulursa, çingenelerin bile Türkiye'den bir şey koparmaya çalışacaklarını" öne sürdü, "Sinirlerimize hâkim olalım. Ne kadar hâkim olursak sonuçta o kadar kârlı çıkacağız. Vaktiyle, bizim bağımsızlığımıza dokunan ve bunu teklif eden Franklin Bouillon'u Ankara'dan kovunuz demiştim. Umdum ki, olaylar beni tekzip etsin, ama geçen günler bu sözlerimin doğruluğunu kanıtladı" dedi Basri Bey, daha sonra şöyle konuştu:

"—Bütün tarihimize bakıyorum, biz silahımızla temin ettiğimiz galibiyeti, çok zaman kalemimizle, siyasetimizle kaybetmişizdir. Bu sefer de öyle olmasın diyorum. Allah'a şükürler olsun ki, bazı konular hariç birçok meselede delegelerimiz sinirlerine hâkim oldu, korktuğumuz başımıza gelmedi. Bu olay bence tarihimizin en önemli ve şerefli bir olayıdır.

Düşmanlarımız bugün Türkiye'ye

Kırşehir Milletvekili Müfit Efendi, "Hükümetten rica edelim ki" dedi, "Misak-ı Milli'den vazgeçmeme kararını bize onaylattıktan sonra bundan tekrar dönmessin."

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

karşı fiili tecavüze muktedir değildir. Müttefiklere istediklerini tamamen verirken, ordunun atâletine sebebiyet verirken, gelecek inkıta akîbetinden daha elim olacaktır. Ben bakanlar kurulunun yazdığı cevabı çok uygun buluyorum. Başarılarını dilerim."

YA TALEPLERİMİZ KABUL EDİLİR YA DA...

Gaziantep milletvekili Ali Cenap Bey, "Azamî fedakarlığı yaptık. Ya bizim taleplerimizi kabul ederler, sulh akdolu-
nur veyahut kesilir. Bundan başka çare yoktur. Ben Bakanlar Kurulu'nun kararını onaylıyorum" dedi ve şunları ekledi:

Lazistan milletvekili Necati Bey bağırıyordu:
"Hangi Bakanlar Kurulu sonradan bize gelecek ve
'biz Misak-ı Milli'nin şu maddesinden vazgeçeceğiz'
diyecektir. Öyle Bakanlar Kurulu'nun önce bi ipini
boynuna koyacağız. Buraya gelip 'Biz Misak-ı Milli'den
şunu feda ediyoruz' diyebilecek delege heyeti
ilk kurşunu bizden yer!)"

"- Arkadaşlarımızdan bazıları savaşa geçilirse, para ihtiyacından söz ettiler. Bu sene için Milli Savunma bütçemiz 50 milyon lira olmuştur. Harp hali kalkarsa bu 25 milyona inecektir. Demek ki, harbin bize yüklediği fedakârlık 25 milyon liradır. Zaten barış yaparsanız, bunu Duyûn-ı Umûmiye'ye vereceksiniz. Harp ederseniz, memleketi kurtarmak için sarfedilecektir. Eğer şerefli bir barış akdedilmeyecek olursa, harp etmek bu memleket için herhalde daha hayırlı olacaktır."

«HERİFLER TELGRAFLARI AÇTI»

Kırşehir milletvekili Yahya Galip Bey de şöyle konuştu:

"- İsmet Paşa, meşru hakkımızı bu karanlıktan kurtarmak için, ne yapmak

lazımsa yapmalıdır. Bu herifler, bize gelen şifre telgraflarını bile açmışlardır. Bu herifler nereden anlamışlardır ki, bir kısmımız sulh, bir kısmımız harp taraftarı? (★)

Bizim memleketimizde halk sulh istiyordu. Fakat bu, milli namusumuzu tekeffül etsin. Yoksa onun dışında hiçbir barışa istekli değiliz. Savaşı bağımsızlığımız için yapmışız. Elimizde ufacak bir toprak kalmış, ondan bir karış yer veremeyiz. Biz hakka sığınarak hakkımız davası için çalışıyoruz. Onlar ise milleti mahvedecek, bir milletin hukukunu bütün bütün ayaklar altına alacak bir duruma giriyorlar. Şu halde Cenab-ı Hak bize yardımcı olacaktır. Onlar ise inşallah istedikleri belaya nail olacaktır."

Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey ise, ilgi çekici bir konuşma yaptı, şunları anlattı:

"- Bugünkü vaziyet düşmanın Afyon hattından ilerleyip Sakarya'ya geldiği zaman askerî vaziyetimizdeki buhran nasılsa aynı vaziyettir. Meclisin, tarihi zabıtları şahittir. Meclis, bu durum karşısında yekvücut olmuştur, birlik temin edilmiştir. Sakarya Harbi'ni kazanmıştır."

Hükümet, Kızılırmak hattına çekilmek istediği zaman yüce heyetiniz (adım atmayacağız) demiştir ve bu sebat sonucu harbi kazanmıştır.

«MECLİS YİNE YEKVÜCUT OLSUN»

Meclis aynı anlayışı gösterebilir, aynı şekilde hareket etsin.

Efendiler, bu vaziyetin âmili nedir? Bizim tarihimizde birçok askerî zafer vardır. Fakat, en önemli zafer de budur. Çünkü bu yokluk içerisinde yapılmıştır. Dünyada bundan büyük muzafferiyet yoktur. Çünkü, öyle bir muzafferiyettir ki, asker nakli için kağınsı elinden alınmış, merkebi elinden alınmış, oğlu cephede harbe katılan kadınlar (gözle-
rimle gördüm) yalınayak karlar üzerinde sırtında cephane taşımıştır. Bu savaş bunların fedakârlığı sonucunda kazanılmıştır. İsterdim ki, biz bu muazzam zaferden azamî istifadeyi sağlamalıydık. Maateessüf edemedik ve edemiyoruz. Asker vazifesini ifade edip iş masa başına geldiği zaman, siyasi memurlarımız görevini yapmamıştır. İsmet Paşa'yı takdir ediyorum, fakat diğer arkadaşlarımızın çok falsolarını gördüm. İsmet Paşa bir kişidir, her şeyde ihtisası yoktur."

NIFAK TOHUMU

Ali Şükrü Bey daha sonra, "Dünyada en büyük başarı birliktir. Kimse inkâr edemez. İki üç aydan beri memleketin içine bir nifak tohumu ekilmiştir" dedi, şunları ekledi:

"Ordumuz hazır, ben de biliyorum. Fakat Musul cephesine asker toplanması için, İstiklâl Mahkemesi seçimini yaptık. Musul cephesinde icap eden hazırlık yapılmış mıdır, ani bir darbe ile Musul'u alabilecek miyiz? Mudanya sözleşmesi bozulduğu takdirde, ilk önce ortaya çıkacak durum, Batı Trakya ile İstanbul'un Yunanlılar tarafından çiğnenmesidir."

Erzurum Milletvekili Salih Efendi, Meclis'te hemen hemen herkesi şaşırtan sözler etti, Kâzım Paşa'ya çatan sözlerinin zapta geçmesini de özellikle istedi.

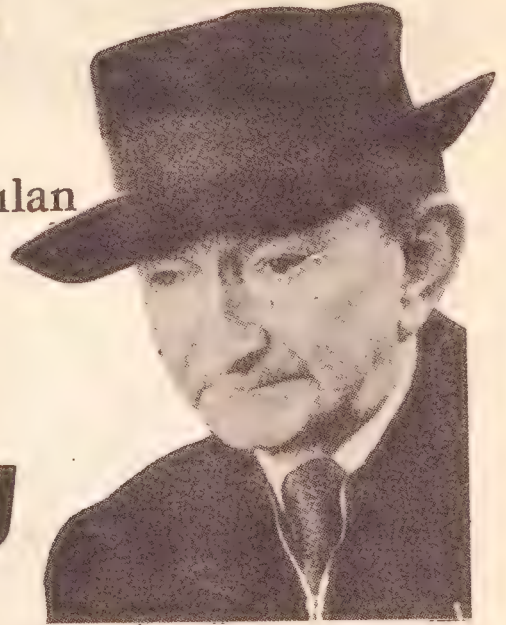
(★) Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey'in, "Bir kısmımızın harp, bir kısmımızın sulh taraftarı olduğunu nereden biliyorlar?" diye sorması doğaldır, çünkü bu konu Lozan'a bu biçimle yansımış, üzerine konuşulmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon 31 ocak günü yaptığı konuşmada şöyle demişti örneğin: "...Türklerden bazılarının bu konferansı inkıta uğratmak arzusunda olduğumuza dair bir kanaat beslediklerini, hatta içlerinden bazılarının tekrar harp çıkmasından memnun olacaklarını ilgilittim. Bu, çılgınca bir fikirdir. Eminim ki, Lozan'daki Türk murahhaslar heyetinde bulunan zevattan hiçbirisi buna iştirak etmemektedir..."

PRENS SABAHATTİN

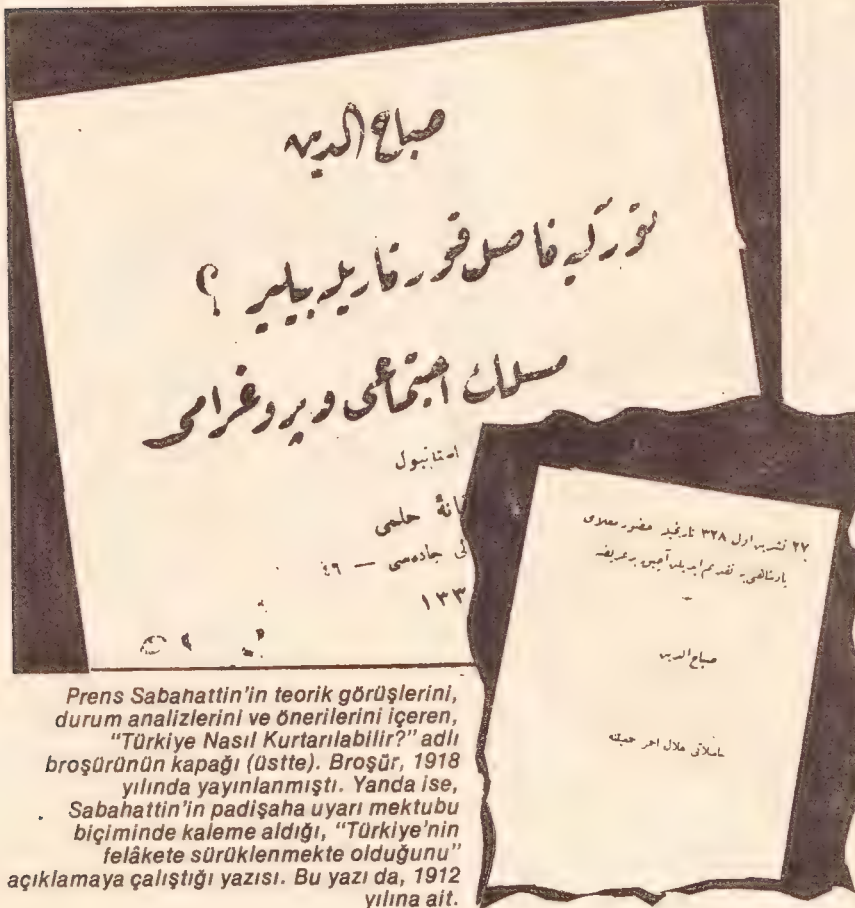
TAHA TOROS

Halifeliğin kaldırılışı üzerine çıkarılan kanun, hanedan mensuplarının tümüne uygulanıyordu

SABAHATTİN BEY YURTTAN BU KEZ DÖNMEMEK ÜZERE AYRILIYORDU...

Sabahattin Bey, ölümünden birkaç yıl önce...

Prens Sabahattin'in teorik görüşlerini, durum analizlerini ve önerilerini içeren, "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" adlı broşürünün kapağı (üstte). Broşür, 1918 yılında yayınlanmıştı. Yanda ise, Sabahattin'in padişaha uyarı mektubu biçiminde kaleme aldığı, "Türkiye'nin felâkete sürüklenmekte olduğunu" açıklamaya çalıştığı yazısı. Bu yazı da, 1912 yılına ait.

● İsviçre'nin ıssız bir köyünde yıllarca sefalet içinde yaşayan bilim ve siyaset adamı 1948 yılında bir dostunun evinde öldü, kemikleri 1952'de Türkiye'ye getirildi

TALİHSİZ Sabahattin Bey... Hiçbir suçu bulunmadığı halde, dördüncü defa, yurdundan oldu! Bu kez Sabahattin tekrar yurduna dönmeyecekti! Dönecekti; fakat gözleri vatanı görerek değil. Kapalı bir tabut içerisinde hürriyet kahramanı ve bir gurbet şehidi olarak kendisi gibi Avrupa'da ölen ve seneler sonra kemikleri yurda getirilen babası gibi dönecek ve onun Eyüp'te koynuna girecekti.

Sabahattin'in 1924 martında yurttan çıkartılışı, bu kere, eskilerine hiç benzemiyordu. Sabahattin'in vatandan ilk ayrılışı, Sultan Hamid'i protesto içindi ve yıl 1899'du. Sabahattin o zaman 22 yaşındaydı, fakat kafası, yaşının üstünde bilgilerle doluydu. Bu kaçış, dayısı Sultan Hamid tarafından, giya-ben ölüme mahkûm edilmekle ceza-

PRENS SABAHATTİN

landırılmıştı!

Sabahattin'in yurttan ikinci ayrılışı 31 mart 1909 ayaklanmasını bastıran güçlerin zorlaması üzerine oldu. Acaba saptanmış bir suçu var mıydı? Politikacıların oyunuydu bu...

Sabahattin'in üçüncü kez yurttan ayrılışı, Mahmut Şevket Paşa'nın katli üzerine, devrin politikacıları tarafından önerilmişti. Sanki bu suikastın baş düzenleyicisiymiş gibi, o ölüme gönderilmek isteniyordu. Gıyaben mahkûm edilmişti de.

lerinin değerlendirilmesini, özgürlükleri çiğneyen hükümdar veya zorbalarla savışılmasını, bağra bağıra söyleyen, kalemi ile savunan Türkiye'nin ilk sosyoloğu Sabahattin Bey'di. O, parti ve siyaset hayatına terbiyeli mücadele örneğini, temiz dil kullanmayı getirenlerdendi.

Batının fikir dünyasında tanınmış olan bu demokrasi âşığı bilgin adam, umutlarla dolu yüreği yaralanmış, boynu bükülmüş olarak, mart 1924 yılında yurdundan ayrıldı. Bundan son-

mu, perhiz yapıyordum diye kamufle ediyordu. 30 haziran 1948 günü, misafiri olduğu bir dostunun evinde, ecel onu yakaladı. Kemikleri 12 eylül 1952 günü yurda getirildi.

Prens Sabahattin'in ölümü üzerinden 34 yıla yakın bir zaman geçmiş bulunuyor. Sağlığı sırasında değil, ölümünden sonra daha çok anılan fânilerden biri olduğuna hiç şüphe yok. Ancak onu, yıldönümlerinde anabilenler, bir avuç Türk entelektüelleridir. Bu anış devlete malolan bir anış niteliğinde değildir. Gerçi Sabahattin Bey'i geniş halk kitleleri bilmez. Bilmediği için de anamaz. O, halka gereği gibi tanıtılmamıştır. Bu ihmal yıllardan beri sürüp gelmektedir. Halbuki o, ortaya attığı prensiplerle, bu geniş halk kitlelerini incelemek, kalkındırmak arzusunu besliyordu. Bu deneyi yapamadı. Türkiye'de bulunduğu sıralarda huzursuz ve mutsuz bırakılmak için ne lâzımsa yapıldı. Toplumda arzuladığı gelişmeyi sağlayamadı. Bu itibarla ne halk onu tanıdı, ne de o halkla yakın ilişki kurabildi.

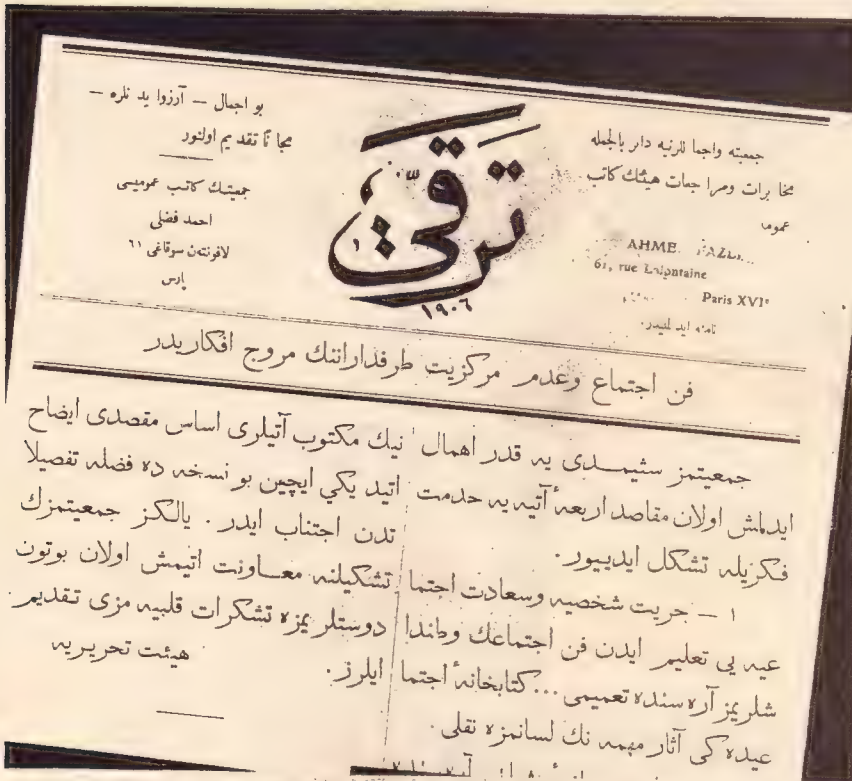
Ancak onu ananlar, yakın dostları ile eserlerini okuyabilenler, fikirlerini yankından bilenlerden ibaret kaldı. İstanbul Muallimler Birliği'nin vefalı mensupları, profesörlerle öğretmenler, düşünürlerle yazarlar, Sabahattin'e karşı duydukları derin saygıyı zaman zaman yenilediler. Toplantılar tertipleyerek, bu ilk Türk sosyologunu andılar.

Onun Balkan bozgunundan sonra yazdığı 100 sayfalık, "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" adlı eseri, tekrar yayınlandı. Fakat bu kitabı yayınlamakla iş bitmiş olmaz. Sabahattin'i yeni nesillere tanıtmak yayınlara, **Kültür Bakanlığı'nın** bu konuda yardımcı olmasına, büyük ihtiyaç vardır. Yaşadığı ortam düşünülürse, Sabahattin Bey gibi bir Türk düşünürü her zaman yetişmez. Milletimiz, içinden çıkan değerleri unutmamanın çok kere acısını çekmiştir.

Sabahattin'in yukarıda adı geçen kitabındaki görüşlere, devrinin iktidarı, ilgi göstermemişti. Yayımdan yıllarca sonra, Türkiye'ye davet edilen Amerikalı uzman Thornburg, yaptığı inceleme sonunda, "Türkiye Nasıl Yükselir?" adlı bir rapor hazırladı ve hükümete verdi. Bu uzman, herhalde, Sabahattin Bey'in, "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" adlı eserini daha önce okumuş olmalı!..

Sabahattin Bey, siyasi bir hatip, terbiyeci ve sosyologdu. Metin bir karaktere sahipti. Ulusunun çağdaş uygarlığa yükselmesi için yaratılmış bir kişiydi. Bütün eleştirilerinde siyaset adamlarına, sevgi dolu, yapıcı, nazik sözlerle hitap etti. O sıralarda, politika hayatımızda onun kadar terbiye kuralına saygı gösteren pek az kişi vardı.

Sabahattin Bey, politika meydanlarında alkışın yanında, ışığın da duyu-

Prens Sabahattin'in Paris'te yayınladığı "Terakki" gazetesi

Sabahattin'in yurttan dördüncü ve son ayrılışının nedeni ise, halifelğin kaldırılışı üzerine, bir kanun gereği idi. Bu kanun, hânedan mensuplarının tümüne uygulanmıştı. Oysa hânedanla yıllarca uğraşmış, bu hânedandan gelen padişahların tutumunu millet huzurunda kınamış, milletin özgürlüğünü yaşıntısı boyunca savunmuş olan Sabahattin, —kurunun yanında yaş da yanar— atasözünün doğruluğunu ispatlamıştı. Bu vatanperver, Türk toplumunun bilinçli yollardan eğitilmesini, onun çağdaş uygarlığa kavuşturulmasını, devlet işlerinden kurtasiyeciliğin kaldırılmasını, gençlerin kişisel girişim-

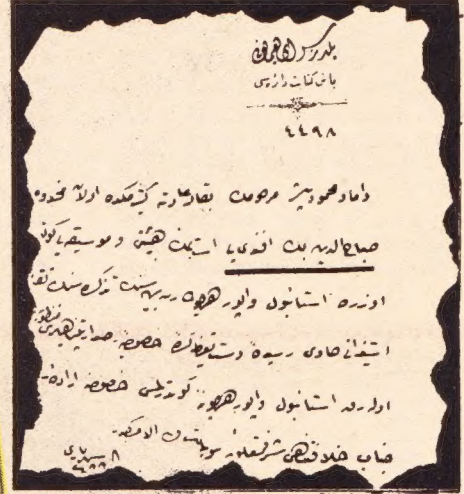
raki çilelerle dolu, acı yaşantısı gurbette geçti. Suçu, aydın kafasından değil, anasının padişah kızı olmasından geliyordu!..

Paris'te kısa bir müddet kalıp İngiltere'ye giden Sabahattin Bey, oradaki bir vapur kumpanyasının sağladığı yardımla, İsviçre'ye gidip yerleşti, hastalığı nedeniyle önce sanatoryumda kaldı. Yıllarca ıssız bir köyde yaşadı. Okudu ve yazdı. Yıllar oldu ki, ne eski bir dost yüzü gördü, ne annesi ile eşini ve kızını yanında buldu. Aile çevresi perişan olmuş, parasızlığın korkunç felâketi içerisinde, her günkü gıdasını bir öğün yemeğe indirmişti. O, bu duru-

PRENS SABAHATTİN'DEN GERİ KALANLAR

İKİ KARDEŞ

Bütün
ömrüleri
siyasi
çalkantı
ve
mücadele
içinde
geçen
iki
kardeşin
çocukluk
yılları:
Sabahattin
(sağda)
ile
Lütfullah
(solda).

SABAHATTİN «BEY»

MIZIKA İLE KARŞILANACAK

Bir zamanlar Yıldız Sarayı'ndan yazılan resmî yazılarda Sabahattin için "Bey" denmesini yasaklayan Abdülhamid, Meşrutiyetin ilânı üzerine ağız değiştirmişti. Yukardaki belge, Sabahattin "Bey" in babasının tabutuyla yurda dönüşünde Çanakkale'de mızıka ile karşılanması için vapur tahsis edildiğini belirten padişah emridir.

MAHMUT PAŞA'NIN ÖLÜMÜ

Sabahattin
Bey'in babası
Mahmut
Celalettin
Paşa'nın öldüğü
an.
Başucundakiler,
oğlu Lütfullah
Bey'le
kâhyası Salih
Efendi'dir.
Mahmut
Celalettin Paşa,
Avrupa'da
yakalandığı
kanseri
yeneemedi ve
1903 yılının
ocak ayında
Brüksel'de öldü.

(FOTOĞRAF VE BELGELER TAHA TOROS'UN ÖZEL ARŞİVİNDEN ALINMIŞTIR)

PRENS SABAHATTİN

labileceğini bilenlerdendi. Eleştirilerinde, soğukkanlılıktan ve nezaket kurallarından asla ayrılmadı.

Onun hitabeti sırasında kullandığı sözler, sanki birer atasözü niteliğindedir. Bu vesile ile ondan birkaç pasaj okuyalım:

"... iktidara gelen partiler, istedikleri kadar kanun yapsınlar, millet bütünü ile, onları başarı ile uygulayacak

hitabet, davasına içtenlikle inanış başta gelir. Türkiye'de bu tür bir fikir adamı, ancak 20. yüzyılın başlarında çıkabildi. Düşünce hayatımızda önce, buna benzer bir düşünürümüz yoktu. Ondan sonra da pek fazla olmadı.

O, saraya yakınlığı bulunan bir Sultanazade olarak terbiye edildi ama, edindiği derin kültür ve bilinçli inanışı ile, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu

onun çabaları sırasında, ulusun bilinçsizliği, yoksulluğu bu tür düşüncelerin tohumunu toplumda yeşertmedi. Millete yeni görüşler, yeni düşünceler getirmek isteyen bu adam dinlenmedi. Onun fikirlerine kıyasıya hücumlar yöneltildi. Yurdundan edildi, o saldırılara içtenlikle, temiz ahlakının gerektirdiği terbiye kuralları içerisinde karşılık verdi. Partizan tutumlar yüzünden, terazinin bir kefesindeki taze fikir meyveleri tartılmak için konulurken, öteki kefesine komitacılığın ağırlığı konuldu.

ANLAŞILAMAMIŞTI

Prens Sabahattin Bey, Türkiye için ileri sürdüğü ve denenmesini istediği metodlar bakımından, zamanında, belki de iyice anlaşılamamış bir kişiydi. Ancak iyi niyetliydi, kalbini vatani ve milleti için taşıyan bir insandı. Şu var ki, ona inananlar az da olsa, bunlar entelektüel kişilerdi.

Sabahattin Bey, 1900 yılında bir delikanlı iken, yurdunun geleceği için uygarca formüller düşünmüş, ölümüne kadar yarım asır, inandığı bu fikirleri savunmuştur.

ACI SON

O, Türkiye'nin başına gelecek felâketleri önceden sezen bir kişiydi. Balkan Savaşı'nın akıbetini başlamadan evvel görmüş, Birinci Dünya Savaşı'na milletin sürüklenmemesi için padişahı ve o günkü yöneticileri uyarmıştı. Ne var ki, vatanına ve millete böylesine bağlı ve ileri görüşlü bir kişi sırf annesinin hânedandan gelmesi yüzünden, halifeliğin kaldırılması ile birlikte yurdundan dışarıya atıldı. Ne yapalım ki, bu bir kanun meselesiydi. Aslında, onun hânedandan gelen soyuna değil, akıl ve ülküden gelen yönüne bakılmalıydı, Türklerden nâdir yetişen bir sosyologun —ıstırap dolu hayatı— her İsviçre köyünde, her gün ölümü bekler gibi, sefaletler içerisinde sona erdi.

Bu yürek parçalayıcı ölüm, onun acı kaderinin sonudur. Takdir, her zaman değiştirilemiyor. İlk Türk sosyologunun alınyazısı buymuş...

Yazımızı bitirirken, ister istemez, rahmetli profesör Ömer Ferit Kam'ın şu dörtlüğünü hatırlamamak elde değil:

"Sağlığında nice ehl-i hünerin
Bir tutam tuz bile konmaz aşına;
Öldürüp önce, onu açlıktan,
Sonra bir türbe çatarlar başına..."

30 haziran 1948'de Sabahattin Bey İsviçre'nin bir köyünde gözlerini kapadı

bir olgunluğa ve eğitime ulaşmamışsa, bu kuru kanunlardan ne fayda beklenir? Bir topluluğu toplum yapan kanunlar değil, kanunları yapan toplumdur."

"Dostlukla düşmanlık karşılaştığı zaman, sonuç dostluğun zaferindedir."

"Devletin en büyük memurluklarına erişmek için, namus ve iktidardan başka hiçbir şeye, hiçbir vasıtaya muhtaç olunmamalıdır."

"Gerçek uygarlıktan beklenen hizmet, güçlülerin, felâketlerin kardeşleri olan zayıfları ezmesi değil, onları bulundukları yerden daha yüksek bir toplum hayatına kavuşturmak için çalışmaktır. Hücumlar zayıflara, âcizlere değil, bu zaaf ve aczi doğuran nedenlere yöneltilmelidir."

Sabahattin'e özellik veren faktörler arasında, düşünce özgürlüğü, tatlı bir

ortamdan kurtulması için, yakını olan, hükümdarların tutumuna karşı çıktı. Ülkenin bayındırlığı, ulusun ileri bir uygarlığa kavuşması bakımından ömrü boyunca çaba gösterdi. Okudu, düşündü, söyledi ve yazdı. Gençlik yıllarını bilinçli etüdlerle Paris'te değerlendirdi. Devlet çarkının halk yararına işlemesi, toplumun eğitim ve ekonomik alanlarda kalkınması için atılımlarda bulundu. Türkiye'nin siyasi bunalımdan kurtulması için yalnız müstebit hükümdardan değil, cehaletten kurtulması gerektiğini söylüyordu. Toplum bilinçlenmezse, bir Abdülhamid'i düşürmek neye yarardı? Başka Abdülhamid'ler gelebilir!.. Amaç, milletin kendi başına, bu tarz Abdülhamid'leri getirmeyecek olgunluğa erişmesini sağlamaktır.

Sabahattin, konferanslarıyla, yazılarıyla görüşlerini yılmadan, korkmadan tekrarladı. Zaman zaman padişahı ve devlet adamlarını uyardı. Fakat

PRENS SABAHATTİN'DEN GERİ KALANLAR

LÜTFULLAH BEY

Prens Sabahattin'den bir buçuk yaş küçük kardeşi Lütfullah Bey. Mücadelede kardeşinden hiç ayrılmadı. 1879'da doğan Lütfullah Bey 1923'de öldü. Onun en çok şu sözü tekrarladığı söylenir: "Allah'ın yurttüğünü insanlar durduramaz, durdurduğunu da yürütemez".

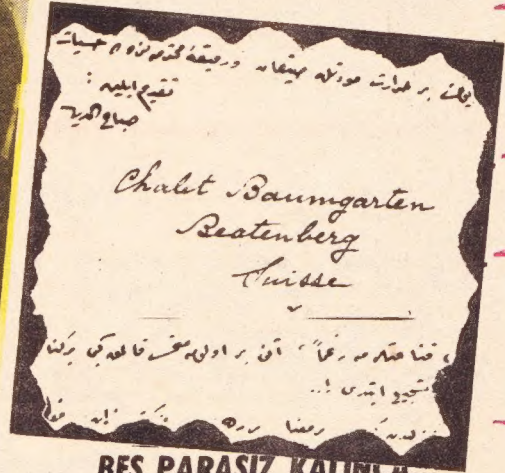

SÜTKARDEŞİ VE YAKIN DOSTU

Prens Sabahattin Bey, sütkardeşi Ahmet Fazlı ve yakın dostu Dr. Nihat Reşat Bey'le birarada (bu fotoğraf Sabahattin Bey'in İsviçre'de oturduğu evde kalan evrak arasından çıkmıştır)

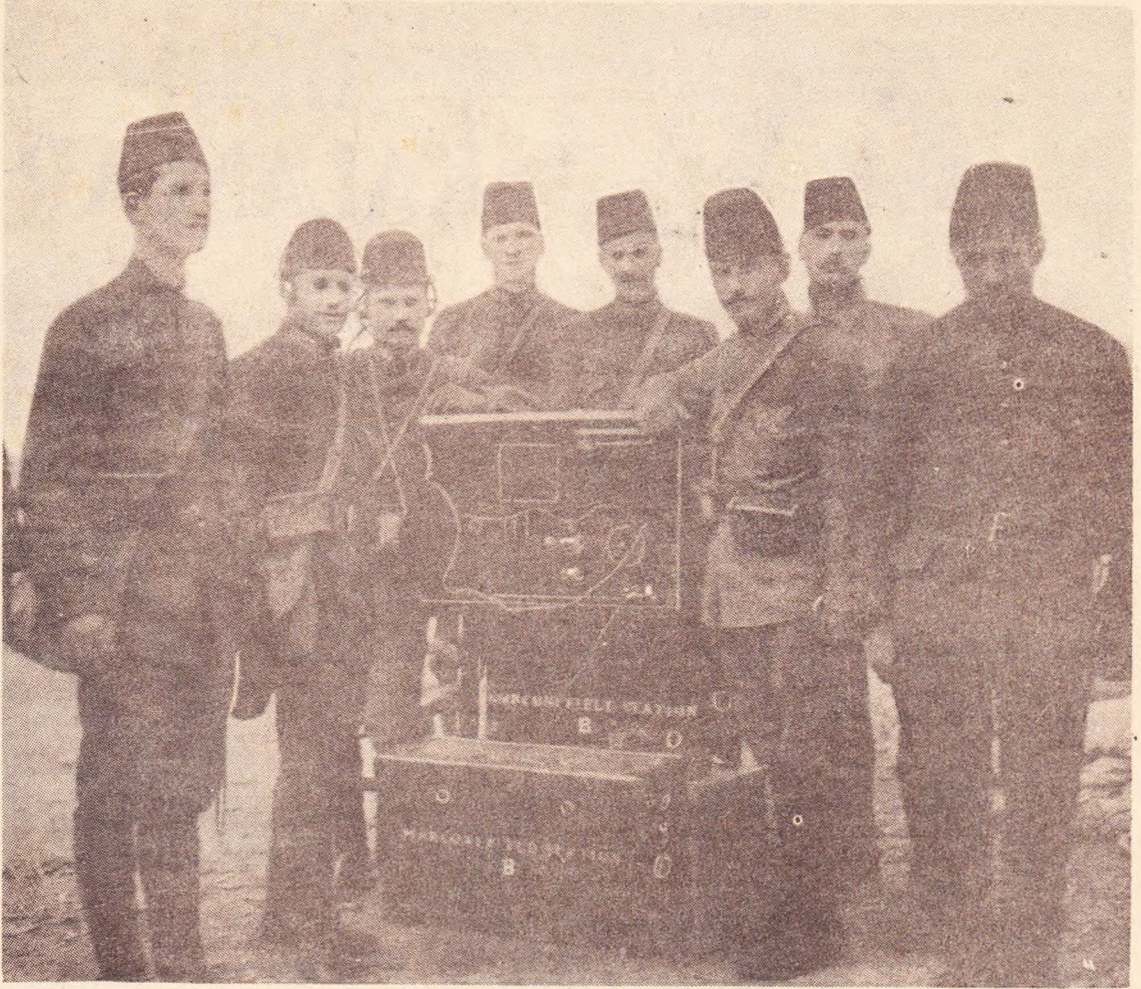
**TABİNAK
HANIM**

Prens Sabahattin 1898 yılında Kafkasyalı 1880 doğumlu Tabinak Hanım'la evlendi. Ortak yaşantıları uzun sürmedi. İstanbul'da kalan Tabinak Hanım, son yıllarını büyük yoksulluk içerisinde geçirdi.

BEŞ PARASIZ KALINCA...

Babası padişah damadı olan Sabahattin Bey İsviçre'de Beatenberg şehrinde oturduğu yıllarda bir ara sıkıntıya düşmüş, beş parası kalmamıştı. Paris'te oturan eski bir dostundan 300 frank istemiş, dostu da parayı bir hafta sonra göndermişti.

1912 yılında yayınlanan bu fotoğrafta, ordumuzda kullanılan ilk telsiz telgraf araçlarından biri görülmüyor.

Osmanlı ordusuna ilk telsiz telgraf 1912 yılında geldi

TÜRKİYE'de ilk telgraf cihazı, 1847 yılında Prof. Lawrence tarafından Beylerbeyi Sarayı'na getirildi. Devrin Padişahı Abdülmecid bu araçtan çok memnun kalarak çalışmaların tüm yurt çapında genişletilmesi için emir verdi. Kırım Savaşı sırasında İngilizler ve Fransızlar bazı bölgelere telgraf hattı döşediler. Bu çalışmalar sonunda Avrupa'nın tüm merkezleriyle İstanbul arasında telgraf bağlantısı kuruldu. Sonraki yıllarda telgraf hattı döşeme çabaları daha da genişleyerek 10 Eylül 1885'de Türkiye sınırları içerisinde ilk görüşmeler başladı.

Telsiz telgrafın icadından sonra, ilk kez 1912'de Osmanlı ordusunun gereksinimini karşılamak amacıyla Avrupa'dan gerekli araçlar getirildi ve birliklere dağıtıldı. Bu araçların resimleri, o dönemin yayın organlarında yer aldı.

Daha sonraki yıllarda, özellikle Kurtuluş Savaşı'nda telgrafın büyük yararları görüldü. Atatürk de, Büyük Nutku'nda ve bazı konuşmalarında, telgrafçılarımızın Kurtuluş Savaşı'nı kazanmamızda büyük rollerini belirtti.